

LJUDSKI RESURS U FUNKCIJI PRIKRIVENOG KRIMINALISTIČKOG OBAVEŠTAJNOG IZVORA***

„Nijedno srodstvo nije prisnije od špijuna.
Nijedna nagrada nije izdašnija od špijuna.
Nijedna afera nije tajnija od špijunske.“

(Sun Cu, 6. vek pre nove ere)

Sažetak: *Upotreba prikrivenih ljudskih resursa od strane kriminalističkih agencija pri istraživanju kriminaliteta u svetu je oduvek bila aktuelna. Ovo je rad o ljudskom resursu kao obaveštajnom izvoru, koji se od strane kriminalističkih agencija regrutuje i vodi u cilju prikupljanja obaveštenja o kriminalnim delatnostima, unutar nacionalnih država i na međunarodnom nivou. Rad otvara vrata naučnom istraživanju u „velom tajnosti” obavijenu oblast. U radu je zauzet metodološki pristup koji primenom metode analize sadržaja, istorijske deskripcije i komparacije istražuje pojmovno određenje ljudskog kriminalističkog obaveštajnog izvora. Istraživanja su pokazala da dosadašnji naučni pristupi, ljudski obaveštajni izvor posmatraju kao prikrivenu kriminalističku aktivnost. Rezultati teorijskog istraživanja omogućuju generalnu perspektivu koja pomaže razumevanje kriminalističkog obaveštajnog izvora, objašnjenjem nužnih elemenata koji ga grade.*

Ključne reči: *ljudski resurs, obaveštajni rad, prikriveni kriminalistički obaveštajni izvor.*

* Vanredni profesor, Univerzitet Union, „Nikola Tesla“, Beograd;
milutinovicolja24@gmail.com

** Redovni profesor, Univerzitet Megatrend, Pravni fakultet, Beograd;
vjovicbg@gmail.com

*** Rad je rezultat projekta Pravnog fakulteta FPMIRS: Znanjem do integrisanja u društvene i ekonomske tokove.

1. Uvod

Prema stanovištu pojedinih autora, istraživanje kriminaliteta se u velikoj meri oslanja na plaćene i neplaćene ljudske izvore¹ bez njih, stope kriminaliteta bi rasle, dok bi stepen efektivnosti bio u padu, a mnogi zločini ostali bi neotkriveni“.²

Odgovor na pitanje zašto se od strane kriminalističkih agencija sprovodi obaveštajna delatnost i zašto se u toj delatnosti angažuju ljudski izvori, vodi nas do proizvoda te delatnosti.³ Da li se uloga kriminalističkih izvora tokom vremena promenila? Da li postoji stvarno kretanje ka profesionalizmu u ovoj oblasti koja je od izuzetnog značaja za prevenciju i istragu kriminala, postavlja se najčešće pitanje u teoriji i stručnoj praksi?⁴ Obaveštajni izvori⁵ u kriminalističkim avanturističkim emisijama izgledaju dramatično. Emocije i stanovišta javnosti o ljudskom izvoru kao potkazivaču ne predstavljaju sami po sebi problem, ali pristupi zakonodavca i kriminalističkih agencija o njemu su takvi da zaslužuju istraživanje i diskusiju na naučnom i stručnom nivou spoznaje i razumevanja. Predmet istraživanja u radu jeste ljudski resurs⁶ u statusu obaveštajnog kriminalističkog izvora, a cilj je približavanje nauci ovog skrivenog instituta, prema kriminalističkoj teoriji najosetljivije i najznačajnije kriminalističke delatnosti. Teorijska stanovišta ukazuju da kriminalistička delatnost zavisi od različitih izvora saznanja,⁷ pri čemu jedna grupa autora navodi da postoji najmanje šesnaest različitih kriminalističkih izvora.⁸ Sa druge strane, jedan broj autor smatra da postoji pet glavnih načina prikupljanja obaveštajnih saznanja⁹ iz kriminalnog miljea, koji se često kolektivno nazivaju „inteligencijom“. Treća grupa autora stoji na stanovištu da se ljudski izvor može podeliti u jednu od tri vrste: agent u okruženju, agent detektor i agent provokator.¹⁰

¹ Hight, J. (2000): "Working with informants." FBI Law Enforcement Bulletin (18): 15-20.

² Billingsley, R., T. Nemitz, i P. I. Bean, (2001): Informers: Policing, policy, practice . Portland, OR: Willan Publishing: 1-192.

³ Gottschalk, P. (2008): Policing Organized Crime Intelligence Strategy Implementation Policing Organized Crime: Intelligence Strategy Implementation Routledge: 1-286.

⁴ O'Neill, M. (2018): Key Challenges in Criminal Investigation Front Cover, Policy Press, Political Science:1-183.

⁵ Hewitt, S. (2010): Snitch: A History of the Modern Intelligence Informer. London, U.K.: Continuum Books:1-224.

⁶ Jović, V., O. Milutinović, D. Manojlović, i U. Čemalović. (2019): Pravo bezbednosti, Beosing, Beograd: 449-468.

⁷ Bronitt, S. (2004): The law in undercover policing, a comparative study of entrapment and covert interviewing in Australia, Canada and Europe, Vol. 33, No.1, Comon law world review: 35-80.

⁸ Gottschalk, P. (2009): Information Sources in Police Intelligence, The Police Journal: Theory, Practice and Principles, Volume: 82 issue: (2):149-170.

⁹ Johnson, B. R., i S. Dorn. (2008): Fusion centers: New York intelligence strategy unifies law enforcement:34-46.

¹⁰ Rapp, B. (1989): Deep cover; Police intelligence operations, Colorado, Paladin press:1-136.

Razvoj ideje o prevenciji ugrožavanja, pokrenuo je više stoleća unazad, pitanja o potrebi izgradnje i angažovanja ljudskog resursa kao prikrivenog obaveštajnog izvora u kriminalnom okruženju¹¹ i neposrednoj ugradnji u kriminalne organizacije.¹² Objedinjavanjem ideja da se pravovremenim – preventivnim otkrivanjem namera u kriminalnom miljeu,¹³ sprečava vršenje krivičnih dela, jer se ne dopušta eskalacija ugrožavanja građana, imovine i zajednice, pristupilo se razvoju ljudskih resursa u funkciji kriminalističko – obaveštajnih izvora. U teoriji se ukazuje, da zabluda o tome da tužilac i sud imaju ključnu ulogu u prevencijikriminaliteta jeste rezultat pogrešne interpretacije pojava ugrožavanjajai verovanja da se osuđujućom presudom jednog kriminalnog delikta sprečava izvršenje drugog.¹⁴

Teorijska razmatranja o bezbednosti ukazuju da je angažovanje ljudskih resursa kao obaveštajnih izvora¹⁵ u kriminalističkim istragama nužnost kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou. Takođe se primećuje, da je zločin determinisan sa najmanje tri elementa: potencijalnim prestupnikom, pogodnom metom i odsustvom zaštitnika.¹⁶ Ovde se uočava potreba za dva prisustva i jednim odsustvom.¹⁷ Ovo odsustvo zaštitnika je ključno za razumevanje izgradnje i angažovanja nevidljivog ljudskog resursa kao obaveštajnog izvora.

Reč zaštitnik može da asocira na službenika kriminalističkih ili policijskih agencija, koji se retko nalazi na mestu zločina u trenutku njegovog izvršenja. Nužnost, da se na nacionalnom i međunarodnom nivou izgrade ljudski obaveštajni izvori¹⁸ koji bi stalnim skeniranjem kriminalnog miljea u prediktivnom aspektu istraživanja i prikupljanja obaveštenja pružili elemente ranog upozorenja,¹⁹ da službenici koji su ovlašćeni da štite građane pravovremeno deluju i spreče izvršenje delikta, više je nego očigledna.²⁰

¹¹ Pistone, J. D. (1989): *Donnie Brasco: My Undercover Life in the Mafia*. Signet:1-416.

¹² Amar, A. R. (1997): *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*, YaleUniversity Press, New Haven: 01-288.

¹³ Marx, G. T. (1980): *The New Police Undercover Work*, Springer:13-24.

¹⁴ Felson, M. (1994): *Crime and evryday life, Insight and implikations to Society*, Pine forge press, A Saga Publications Company, Thousand Oaks:1-169.

¹⁵ Crous, C. (2009): *Human intelligence sources: Challenges in policy development*. *Security Challenges*, 5(3):117–127.

¹⁶ Felson, M. (1994): *Crime and evryday life, Insight and implikations to Society*, Pine forge press, A Saga Publications Company, Thousand Oaks:1-169

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Manojlović, D. (2005): *Kriminalističko-obaveštajni rad. „Prepozavanje pojava iz okruženja-prikupljanje obaveštajnih podataka“*, *Bezbednost*, Beograd: 108-119.

¹⁹ Bunt, H. G., i Schoot, C. (2003): *Prevention of organised crime—A situational approach*. Devon, U. K.: Willan Publishing:1-102.

²⁰ Billingsley, R. (2009): *Covert Human Intelligence Sources: The ‘unlovely’ Face of Police Work*, Waterside press, Hampshire:1-189.

Skriveni svet ljudskih resursa kao obaveštajnih izvora²¹ u nacionalnim i međunarodnim okvirima, aktuelizovan je „pojavom izvora iznutra“.²²

2. Metodološki okvir istraživanja

Motivacija, kontekst i cilj nastanka ovog rada, imaju svoje uporište u postojećoj naučnoj i stručnoj literaturi u Srbiji i svetu. Predmet istraživanja u radu jeste ljudski resurs u statusu kriminalističkog obaveštajnog izvora, a cilj je približavanje nauci ovog skrivenog instituta, prema pravnoj i kriminalističkoj teoriji najosetljivije i najznačajnije pravno-kriminalističke delatnosti. Izvori koji su poslužili za istraživanje su postojeća naučna pravna i kriminalistička literatura i naučni radovi. Rad u metodološko-teorijskom okviru primenom naučnih metoda, istorijske, analize sadržaja, naučne deskripcije i komparacije, istražuje dosadašnja i nudi nova znanja potrebna u našoj pravnoj i kriminalističkoj teoriji o ljudskom resursu kao kriminalističkom obaveštajnom izvoru. Pored naučnog cilja da se istraže dometi znanja o ljudskom resursu kao kriminalističkom obaveštajnom izvoru, sledi i jedan društveni, koji bi se mogao nazvati strateški ili širi reformski cilj, jer ukazuje na potrebu promena u naučnom i stručnom razumevanju i primeni novih znanja iz ove oblasti.

3. Rezultati istraživanja i diskusija

Teoretičari u svojim radovima ukazuju na činjenicu da se kriminal, kao negativni fenomen, neprekidno razvija, kvantitativno, a naročito kvalitativno prema savremenim oblicima hemije zločina,²³ pri čemu dostiže sve opasnije i perfidnije forme pre izvršenja krivičnog dela, **čime se nameće razvoj novih metoda, tehnika i formi otkrivanja.**²⁴ Ovo istraživanje prati susretanje i uslovljavanje ovih dveju činjenica, jer u sebi sažima dva aspekta - sa jedne strane razvoj kriminalne delatnosti, a sa druge strane potrebu da se ta delatnost otkrije spreči i potkrepi dokazima pred sudom.

Istraživanje problematike ljudskog resursa kao obaveštajnog izvora, uzimajući u obzir njegov obaveštajno – kriminalistički aspekt i mogućnost njegove

²¹ Klarman, M. J. (2000): "The racial origins of modern criminal procedure", Michigan Law Review, Vol. 99:48-97.

²² Johnson, B. R., i S. Dorn. (2008): Fusion centers: New York intelligence strategy unifies law enforcement:34-46.

²³ Felson, M. (1994): Crime and everyday life, Insight and implications to Society, Pine Forge Press, A Saga Publications Company, Thousand Oaks:1-169.

²⁴ Von Lampe, K, i P. O. Johansen, P.O. (2003): Criminal networks and trust. Paper presented at the 3rd annual meeting of the European Society of Criminology, Helsinki, Finland:159-184.

primene²⁵ pri otkrivanju kriminalnih delatnosti, od esencijalnog je značaja ne samo za stručnu praksu već i za teoriju. Važno je ovde shvatiti da i „agent provokator“ i „prikriveni islednik“²⁶ kao i „čovek tužilaštva“²⁷ mogu da budu kriminalistički izvori koji se koriste u istražnim radnjama, dok obaveštajni izvor koji se koristi za prikupljanje obaveštajnih saznanja²⁸ nema mogućnost učešća u istražnim operacijama, jer se ne radi o izvoru koji ima procesni status.²⁹

Sušтина борбе против криминалних делатности не лежи само и једино у усмерености на организовано криминално деловање већ много више на опште криминално деловање³⁰, тиме се, погрешним схватањима битно уманjuje компетенност криминалистичког рада, и чини га „непроизводним“ када је његова функција у питању.

Za delovanje u predpolju kriminalnih delatnosti radi preventivnog sprečavanja nastupanja posledice, nužno su potrebna obaveštajna saznanja koja se permanentno prikupljaju, i koja ukazuju na trend kriminalne delatnosti. Ovo može da osigura jedino nova strateška orijentacija – pouzdana obrada pouzdanog obaveštajnog materijala, vođena na način koji je u susretanju sa „savremenim“ kretanjima u kriminalnim delatnostima. Separatna strategija (svaki službenik ima svoje izvore, kao što je sada prisutno u ovoj oblasti) put je unazad. Savremena stremljenja u kriminalističkom radu proistekla na osnovu sveobuhvatnih istraživanja, nužno zahtevaju razvoj ljudskih resursa kao obaveštajnih izvora³¹ na svim nivoima sa jedinstvenim organizacionim oblikom, jer takav koncept dikтира криминална делатност.³²

Definicije u teoriji sugerišu, da je „doušnik“, osoba koja obaveštava optužbu za gonjenje lica, za koje sumnja da je prekršilo neki kazneni zakon.³³ U radu policije, upotreba doušnika u krivičnim istragama se smatra isplativim sredstva za otkrivanje delikta, posebno u suočavanju sa teškim i organizovanim kriminalom.³⁴ Definisanje ljudskog resursa kao izvora u obaveštajnom aspektu kao

²⁵ Marx, G. T. (1980): *The New Police Undercover Work*, Springer:13-24.

²⁶ Jović, V. (2011) *Prikriveni islednik*, Sezam Medico, Beograd:1-295.

²⁷ Sačić, Ž. (2001): *Organizirani kriminal: metode suzbijanja*, Informator:1-335.

²⁸ Rapp, B. (1989): *Deep cover; Police intelligence operations*, Colorado, Paladin press:1-136.

²⁹ Howe, S. (1997): *Slabosti obaveštajnog rada*, Policing Today, Izbor, 2/97:1-7.

³⁰ *Ibid.*

³¹ Brown, M. (1985): "Criminal informants." *Journal of Police Science and Administration*:251-256.

³² Earhart, R.S. (1962): *A critical analysis of investigator-criminal informant relationships in law enforcement, informational asociation of chif of police*, Washington:1-104.

³³ Black, H. C. (1968) *Black's law Dictionary*, St. Paul, Minnestota (USA), West Publishing-Company: 919.

³⁴ Williamson, T., i P. Bagshaw. (2001): *The ethics of informer handling*. In Billingsley, R., Menitz, T., i Bean, P. (Eds.), *Informers: Policing, Policy, Practice*. Cullompton, U.K.: Willan Publishing:50-62.

dobronamernog građanina koji svojevolumino pruža obaveštenja i podatke od interesa za Službu, ili osoba koja svesno, organizovano i tajno pruža obaveštenja, podatke i druge činjenice policiji o krivičnim delima odnosno njihovim izvršiocima, zastarelo je određenje koje je u upotrebi u instrukcijama u Srbiji više od sedam decenija. Ovo jasno ukazuje na potrebu preciznog pravnog regulisanja kriminalističkih ovlašćenja, da bi se što više smanjila „siva zona”, ovih delatnosti. Put treba da bude usmeren u pravcu da se katalogom pravila, procedura i načela odredi izričito, precizno i sveobuhvatno pravni osnov kriminalističkog obaveštajnog rada³⁵ sa ljudskim obaveštajnim izvorima i njihovom angažovanju.³⁶ Savremena opredeljenja idu za tim da se odredbe o ovlašćenjima iz instrukcija ministara (političkih lica) pretoče u direktive tužioca. Sa druge strane, status obaveštajnog izvora bi trebao biti propisan Zakonikom o krivičnom postupku, čime bi im bio dat dignitet najvišeg mogućeg pravnog kvaliteta, jer upravo procesni zakon predstavlja konkretizaciju ustavno – pravnih načela u kazneno-procesnoj oblasti.³⁷

Na samom kraju teorijskog razmatranja da iznesemo denominator pristupa velikog broja stanovišta, da se pod ljudskim resursom u statusu obaveštajnog izvora smatra- bilo šta što može da osigura pravovremena i kvalitetna obaveštenja o pojavi koju kriminalistička agencija istražuje.³⁸ Uočavamo da ovako široka definicija koja je instrumentalna, daje mogućnost fleksibilnog pristupa u stručnoj praksi i postojanje velikog broja različitih izvora, ne samo onih tradicionalnih već i novih, nepoznatih u uobičajenoj kriminalističkoj obaveštajnoj delatnosti.

Pojedini teoretičari ove izvore dele na bazične, kreativne, primarne, sekundarne, i druge. Bazični ljudski izvor predstavlja onaj obaveštajni izvor na koji se obično misli kada se prikupljaju obaveštenja o objektu kriminalističkog istraživanja – to je standardni ili tradicionalni ljudski izvor (npr. „informator“ i mnogi drugi.). Kreativni ljudski obaveštajni izvor,³⁹ za razliku od bazičnog, predstavlja proizvod stručnosti i originalnosti u kriminalističkom istraživanju, odnosno traganju za potrebnim obaveštenjem koje se ne odnosi na konkretan objekt istraživanja. Po pravilu, kada se iz bazičnih ljudskih izvora ne mogu prikupiti obaveštajna saznanja⁴⁰ onda se u kriminalističkom radu pribegava kreativnim oba-

³⁵ Nemitz, T., P. Bean, i R. Billingsley. (2001): *Informers: Policing, Policy, Practice*, Willan:1-179.

³⁶ Byorn, D. R. (1995): *Informants, the may forenzd*, National informant seminar, Home Office, Exeten:1-33.

³⁷ Vodinelic, V. (1994): *Problematika kriminalističko-taktičkih instituta-informant, informator i prikriiveni policijski izviđač u demokratskoj državi*, Bezbednost, broj 1/94: 65-74.

³⁸ Greer, S. (1995): *Towards a sociological model of the police informant*, London School of economice, Vol. 46, Isuus, 3: 509-527.

³⁹ Byorn, D. R. (1995): *Informants, the may forenzd*, National informant seminar, Home Office, Exeten:1-33.

⁴⁰ Billingsley, R. (2009): *Covert Human Intelligence Sources: The ‘unlovely’ Face of Police Work*, Waterside press, Hampshire:1-189.

veštajnim izvorima. Dopuštenost angažovanja i upotrebe ljudskih resursa kao obaveštajnih izvora, načelno u svetu nije sporna. Naime, smatra se, da organi kriminalističkih agencija za otkrivanje kriminaliteta imaju ovlašćenja da prikupljaju obaveštenja od svakog građanina, koji to čini voljno, a nalazi se u takvoj situaciji da ih može saznati.

Uređena oblast obaveštajnih izvora razrešila bi dilemu: da li ljudski izvor regrutovan od strane ovlašćenog službenog lica policije, koji ga angažuje, upućuje, kontroliše u prikupljanju obaveštenja, zahvata individualnu sferu građanina, ili su, za rad sa obaveštajnim izvorima ove vrste, službenicima policije dovoljna ovlašćenja iz instrukcije ministra? Određenja iz instrukcija nemaju potreban pravni dignitet ni kredibilitet. Pravna nepreciznost angažovanja ovako osetljivog izvora, stvara mogućnost proizvoljnog tumačenja od strane službenika, kao i opasnost da bude odgovoran za odluku u najboljoj veri, jer tužilac može smatrati da je radnja mogla da se preduzme na "drugi način", koji takođe nije jasno određen. Najkonkretnije, ovu oblast treba pravno urediti tako, da policijski službenik koji sprovodi obaveštajnu delatnost angažovanjem ljudskog izvora, koji se pridržava propisanih načela i procedura tužioca (a ne ministra), ima apsolutnu zaštitu.

Nije neophodno detaljno i suštinski ispitivati „lavirint kriminalističkih aktivnosti”⁴¹ da bi se uočio fundamentalan značaj ljudskih obaveštajnih izvora⁴² u radu kriminalističkih agencija. Teorijska stanovišta ukazuju da se ljudski obaveštajni izvor nalazi u početnoj fazi prikupljanja obaveštenja, odnosno na samom izvoru nastajanja kriminalnih delatnosti/pojava ugrožavanja.⁴³ Određen broj autora zastupa stanovište koje se može sažeti u sledeći iskaz: kvalitet kriminalističkog rada, direktno je proporcionalan kvalitetu ljudskog obaveštajnog izvora,⁴⁴ i u korelaciji je sa njim⁴⁵. To je razlog zašto se u većem broju evropskih zemalja pristupilo donošenju zakonskih pravila u području policijskih izvora, bilo da se govori o ljudskom ili tehničkom resursu, koje treba urediti odgovarajućim pravilima i procedurama u pogledu njegovog izbora, regrutovanja, pripreme, angažovanja, vođenja i osiguranja.⁴⁶

⁴¹ Manojlović, D. (2015): Kriminalni milje i kriminalna pojava-kriminološki i kriminalistički aspekti, *Megatrend revija*: 205-220.

⁴² Harfield, C. (2012): Police informers and professional ethics. *Criminal Justice Ethics*, 31(2):73-95.

⁴³ Manojlović, D., i V. Jović. (2018): Izdavanje naredbe za pretres stana na osnovu obaveštenja pribavljenog iz policijskog izvora (komparativno istraživanje iz adverzijalnog i kontinentalnog pravnog sistema). *Strani pravni život*, 62(4):165-182.

⁴⁴ Billingsley, R. (1999): Research into the Informer/Handler Relationship: Some Findings; Unpublished presentation to the National Source Working Group, National Crime Squad HQ, London:1-123.

⁴⁵ Rapp, B. (1989): Deep cover; Police intelligence operations, Colorado, Paladin press:1-136.

⁴⁶ ACPO. (1995): National Guidelines on the use and management of informants, 1-57.

Donošenjem pisanih akata iz ove oblasti treba omogućiti policijskim agencijama: poboljšanje morala u vezi sa ovom najosetljivijom policijskom delatnošću;⁴⁷ uspešnije prikupljanje obaveštenja; korišćenje i eksploataciju prikupljenih obaveštenja;⁴⁸ bolje rukovođenje samim ljudskim operativnim izvorom, na osnovu njegove sfere aktivnosti; efikasniji prodor u kriminalnu sredinu; direktno prikupljanje obaveštajnih saznanja sa učestvovanjem ili bez učestvovanja izvora; da izgradi preventivna istraživanja radi presecanja kriminalnih delatnosti mreža, pojedinaca i organizacija; rano upozorenje; izgradnju studija trendova kriminalne delatnosti i oblika kriminala; da „rastegne” vreme policijsko-kriminalističke istrage unapred, i omogući skeniranje kriminalnog miljea.⁴⁹

Iskustvo iz ove oblasti istraživanja ukazuje: obaveštajni izvor ima ključnu mesto u osiguranju dokaza u začetku⁵⁰ kriminalne delatnosti pojedinca ili kriminalne grupe⁵¹ i presudnu ulogu u kapacitetu kriminalističke agencije za presecanje kriminalne delatnosti da ne proizvede (ne) željenu posledicu. Kriminalološka analiza izvršenih kriminalnih delikata u evropskim razmerama pokazuje da do manifestacije kriminalne aktivnosti najčešće nije došlo spontano nego je ona unapred isplanirana.⁵² Kao prvopolicijska i kriminalistička preventivna mera javlja se potreba za sprečavanjem kriminalne delatnosti, kao druga da se pojava kriminalne delatnosti svede na najmanju moguću meru, i treća, da kriminalističke operacije budu nenametljive.⁵³ Prva pretpostavka, da bi se ostvarilo sužavanje kriminalnih delatnosti, jeste pravovremeno prikupljanje obaveštajnih saznanja;⁵⁴ drugapretpostavka je, da policijske i kriminalističke agencije imaju obaveštajni kapacitet da mogu da sprovedu svoju operaciju u tom pravcu.⁵⁵

Sve ovo zahteva stalno prilagođavanje kriminalističkih struktura i poslova. Uvek moramo imati u vidu da struktura operativnih delatnosti mora da

⁴⁷ Fatić, A., S. Korać, i A. Bulatović. (2013): *Etika kriminalističko-obaveštajnog rada*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd: 1-239.

⁴⁸ Manojlović, D., M. Minić, i V. Jović. (2015): *Obaveštajni rad i analitička studija*, Beosing: 1-139.

⁴⁹ Fatić, A. (1997): *Kriminal i društvena kontrola u istočnoj Evropi*, “Institut za međunarodnu politiku i privredu”, Beograd:1-228.

⁵⁰ Carter, L. D. (2009): *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies Second Edition*:1-496.

⁵¹ Ratcliffe, J. H. (2008): *Intelligence-led policing*, Devon, U.K.: Willan:1-18.

⁵² Van Der Schoot, C.R.A. (2006): *Organized crime prevention in the Netherlands: Exposing the effectiveness of preventive measures*. Devon, U.K.: Willan Publishing:14-260.

⁵³ Hirsch, C. (2002): *Policing undercover agents in United Kingdom:Whether the regulation of investigatory powers act complies with regional human rights obligations*, fordham international law journal, 25(2):1282-1334.

⁵⁴ Peterson, M. (2005): *Intelligence-Led Bureau of Justice Assistance, Policing: The New Intelligence Architecture*:1-39.

⁵⁵ Horney, M. L., i J. C. Cross. (1968): *The informer in Law Enforcement*, Illinois (USA), Thomas:203-220.

odslikava sve što ti poslovi predstavljaju - svrhu, ciljeve, metode i sredstva, a to, iz aspekta uspešnosti u suprotstavljanju kriminalnim delatnostima,⁵⁶ ima odlučujuću ulogu pri angažovanju obaveštajnih izvora.⁵⁷

Kriminalističko – obaveštajni rad je vrlo dinamičan i u svojim fazama uzajamno uslovljen proces⁵⁸ tako da sve strukture u lancu moraju biti čvrsto uzročno-posledično povezane. On se posmatra kao proces u okviru tri ključna dela: a) prikupljanje obaveštenja; b) obrada obaveštenja; i v) upotreba ili korišćenje obrađenih obaveštenja.⁵⁹ Šire posmatranje koje je prihvaćeno u definisanju obaveštajnih delatnosti, upućuje nas da je proces sa tri elementa suviše usko shvatanje obaveštajnog rada, jer su u obaveštajnom radu nezaobilazni elementi: vođenje izvora i rad sa izvorima, primena tehnike, razvoj i vođenje operacija i druge aktivnosti.⁶⁰

4. Rekrutovanje ljudskog kriminalističkog obaveštajnog izvora

Svaki proces kriminalističkog istraživanja usmeren na regrutovanje izvora, koji ostvaruje regruter, zahteva osiguranje⁶¹ i što viši nivo standardizacije samog kontakta i komunikacije. To se postiže obukom regrutera, tokom koje on dobija precizne instrukcije koje se odnose: a) na proceduru izbora metodike i instrumenata komunikacije u prikrivenom obaveštajnom kontaktu;⁶² b) način uspostavljanja kontakta; c) primenu instrumenta; d) način beleženja podataka i druge relevantne aspekte (tip i obim objašnjenja koja se smeju dati i slično).⁶³ Sam rad regrutera nadzire se tokom i nakon obavljenog kontakta/razgovora sa potencijalnim izvorom.⁶⁴ Kontrola rada tokom razgovora vrši se proverom da li je regruter

⁵⁶ Billingsley, R. (2005): Duty od care informers, Police journal (78):209-221.

⁵⁷ Bennet, A. (2005): Designing the knowledge organization of the future: The intelligent complex adaptive system. In Handbook of knowledge management, Vol. 2, Ed. C.W: 623-638.

⁵⁸ Manojlović, D. (2010): *Kriminalistička operativa*, Beosing:1-319.

⁵⁹ Gillespie, A. (2000): The legaluse of participating informants, Web Journal of current legal issues: 67-86.

⁶⁰ Hanvey, P. (1995): Identifying, recruiting and handing informants,paper 5, Home Office police research group special interest series, HMSO, London:1-226.

⁶¹ Neyroud, P., i A. Beckley. (2001): Regulating informers: the regulation of investigatory powers act, covert policing and human right'in.Willan: 164-175.

⁶² Harfield, C., i K. Harfield. (2005): Covert Investigation, Oxford University Press, Oxford:1-312.

⁶³ Innes, M. (2000): "Professionalising" the role of police informant. Policing and Society, 9(4):357-384.

⁶⁴ Hanvey, P. (1995): Identifying, recruiting and handing informants,paper 5, Home Office police research group special interest series, HMSO, London:1-226.

stupio u kontakt sa odgovarajućim izvorom, i da li je postavio sva pitanja.⁶⁵ Nakon obavljenog kontakta, u fazi pregledanja materijala, može se pratiti kvalitet rada svakog regrutera uvidom u njegove beleške i svih drugih učesnika u sprovođenju kontakta.⁶⁶

U fazi obaveštajne analize prikupljenih obaveštenja prema regruteru koji je obavljalo razgovor sa izvorom, i uspostavljanjem korelacija sa već postojećom bankom podataka, mogu se otkrivati eventualne greške, koje je regruter činio prilikom kontakta. Naročito je značajno da se utvrdi da li regruter koristi samo one instrumente koji su odobreni od nadležnih iz agencije,⁶⁷ jer on u svakom kontaktu nema svoje stavove već se rukovodi stavovima agencije, koja je odgovorna za njegove delatnosti.⁶⁸

5. Kontakt sa registrovanim kriminalističko obaveštajnim izvorom

Upotreba tajnih metoda i tehnika nije jedina karakteristika kriminalističkog obaveštajnog rada.⁶⁹ U tajne operacije koje se sprovode u obaveštajnom radu ubraja se i kontakt sa izvorom.⁷⁰ Tajne aktivnosti u kriminalističkom radu podrazumevaju svaku radnju ili delatnost koja uključuje upotrebu obaveštajnog izvora, bilo da je reč o ljudskom ili tehničkom izvoru, koja zahteva primenu prikrivenog (legendiranog) identiteta⁷¹ od strane nadležnih službenika, koji u ime agencije sprovode zakonom ili drugim aktom propisanu delatnost. Ovakva aktivnost najčešće se sprovodi u okviru tajnih operacija, a i samostalno kao izolovani kriminalistički zadatak.⁷² Prilikom ostvarivanja kontakta sa licem iz kriminalnog miljea⁷³ mora se uzeti u obzir: a) da li je kontakt protokolisan prema propisanim pravilima; b) da

⁶⁵ Ronin, R. (1999): *Svoja razvedka -Svoja intelligence*. Harvest, Minsk: 1-222.

⁶⁶ Bronitt, S. (2004): *The law in undercover policing, a comparative study of entrapment and covert interviewing in Australia, Canada and Europe*, Vol. 33, No.1, *Comon law world review*: 35-80.

⁶⁷ Hanvey, P. (1994): *Identification, Recruitment and Handling Informants*. London: Home Office Police Research Group Police Research Award Scheme:1-66.

⁶⁸ Ronin, R. (1999) *Svoja razvedka -Svoja intelligence*. Harvest, Minsk: 1-222.

⁶⁹ Fitzpatrick, B. (2005): *Covert human intelligence sources as offenders*, *Covert policing review*: 15-32.

⁷⁰ Maxwell, D. (2010): *Why Does Special Forces Train and Educate for Unconventional Warfare?* *Small Wars Journal*: 1-183.

⁷¹ Lowe, D.(2015): *Hendling Informers*, in book: *Handbook for detectives*, Chapter: 13, Publisher: Taylor & Francis:193-209.

⁷² DeVine, M. (2019): *Covert Action and Clandestine Activities of the Intelligence Community:Selected Definitions in Brief*:1-13.

⁷³ Manojlović, D., i V. Jović. (2018): *Izdavanje naredbe za pretres stana na osnovu obaveštenja pribavljenog iz policijskog izvora (komparativno istraživanje iz adverzijalnog i kontinentalnog pravnog sistema)*. *Strani pravni život*, 62(4):165-182.

li je kontaktu prethodilo odobrenje;⁷⁴ c) da li je nakon kontakta službenik podneo propisan pismeni akt o razlozima i sadržaju kontakta; d) da li je službenik otkrio kontakt, tek nakon zahteva da obrazloži kontakt sa licem iz kriminalnog miljea.

6. Dimenzioniranje kriminalističkog obaveštajnog izvora

Kriminalistička dimenzioniranost ljudskog izvora može se i treba se odrediti dvodimenzionalno: a) prostorno, i b) vremenski. Šta ukazuje na ove dve dimenzije? Prvo, ukazuje na neophodnost da ljudski resurs kao obaveštajni izvor bude distribuiran na celokupnoj teritoriji⁷⁵ kako nacionalnoj tako i međunarodnoj, da potpuno "pokrije" sva relevantna stanja i kretanja u kriminalnom miljeu. Drugo, zahteva njegovu prisutnost u sve tri vremenske dimenzije kriminalnog miljea: a) prošlosti; b) sadašnjosti, i c) budućnosti.⁷⁶ Prostorna dimenzioniranost realizuje se kao: a) prikupljanje obaveštajnih saznanja⁷⁷ iz interne sredine (kriminalnog miljea) unutar nivoa odgovornosti i pristupa kriminalnim aktivnostima unutar državnih granica; b) prikupljanje informacija iz eksternog okruženja (kriminalnog miljea) na međunarodnom nivou;⁷⁸ i c) prikupljanje obaveštenja problemskim pristupom nezavisno od internog ili eksternog kriminalnog miljea.⁷⁹ Cilj dimenzioniranja izvora vidi i određuje kao uspostavljanje dijagnoze o poziciji samog kriminalnog miljea kao i učesnika u njemu sa jedne strane, ali i kompetentnosti, znanja i mogućnosti kriminalističkih agencija za njegovu kontrolu.

7. Modeli kretanja kriminalističkog obaveštajnog izvora

Jedan od važnih aspekata rada obaveštajnog izvora jeste model „kretanja“. Teorija deli kretanje izvora na: a) ne ugrožavajuće ili kooperativno; b) ugrožavajuće; i c) odbrambeno. Ne ugrožavajuće ili kooperativno kretanje ljudskog resursa u funkciji obaveštajnog kriminalističkog izvora deli se u kriminalističkoj teoriji na: a) kretanje koje poboljšava poziciju izvora; b) kretanje koje poboljšava poziciju agencije; c) kretanje koje poboljšava metode saznavanja iz okruženja ili

⁷⁴ Ronin, R. (1999): *Svoja razvedka -Svoja intelligence*. Harvest, Minsk: 1-222.

⁷⁵ Greer, S. (1995): *Towards a sociological model of the police informant*, London School of Economics, Vol. 46, Issues, 3: 509-527.

⁷⁶ Crous, C. (2009): *Human intelligence sources: Challenges in policy development*. Security Challenges, 5(3):117-127.

⁷⁷ Jović, V. (2011): *Prikriveni islednik*, Sezam Medico, Beograd:1-295.

⁷⁸ Manojlović, D., i V.Jović. (2004): *Nacionalna obaveštajno-kriminalistička služba*, Bezbednost, Beograd:419-439.

⁷⁹ Harfield, C. (2012): *Police informers and professional ethics*. Criminal Justice Ethics, 31(2):73-95.

kriminalnog miljea. Ova kretanja mogu da budu: a) ofanzivna; ili b) defanzivna.⁸⁰ Ofanzivna kretanja su isključivo u sferi pre izvršenja delikta i neposredno pri pripremi za izvršenje delikta.⁸¹ Defanzivna kretanja su takozvana uzvratna kretanja, odnosno reakcija izvora na akcije učesnika u kriminalnom miljeu, koje se može podeliti na: a) akciju pre izvršenja delikta; b) akciju za vreme izvršenja delikta i c) reakciju nakon izvršenja delikta⁸². Kada se govori o ugrožavajućim kretanjima⁸³ kao parametar kojim se to kretanje iskazuje uzima se: Da li se time ugrožava pozicija izvora u kriminalnom miljeu? Da li izvor poštuje pravila koja su propisana za njegovu delatnost? Da li je konfiguracija kriminalnog miljea prihvatljiva za profil izvora?⁸⁴

8. Zaključak

Efektivnost rada kriminalističkih agencija neposredno je uslovljen kvalitetom razvijene obaveštajne mreže nevidljivih ljudskih resursa/ različitih obaveštajnih izvora u kriminalnom miljeu i okruženju. Ljudski resurs kao obaveštajni izvor, angažuje se na prikupljanju svih saznanja relevantnih za prevenciju i istragu kriminalnih delatnosti. Svako kriminalističko istraživanje određene kriminalne delatnosti je jedinstveno, i potencijalno generiše potrebu angažovanja ljudskih izvora različitih profila, radi prikupljanja obaveštajnih saznanja, koji se mogu koristiti ne samo u toj istrazi već i u drugim kriminalističkim aktivnostima.

Kriminalisti treba da razvijaju svest o potrebi i mogućnosti ljudskih obaveštajnih izvora koji su im na raspolaganju. Angažovanje, kontakti, kretanje i dimenzioniranje izvora je po svojoj suštini tajna operacija, koja može imati različite varijacije. Angažovanje ljudskog resursa kao kriminalističkog izvora uslovljeno je prirodom i složnošću kriminalističke operacije, okruženjem, kriminalnim miljeom, profilom mete, profilom izvora, profilom kriminalističke istrage i neophodne proporcionalnosti njihove upotrebe. Naročito je značajan nedostatak učešća tužioca u propisivanju ove izuzetno važne i osjetljive kriminalističke delatnosti. Bez strukturiranog kriminalističkog sistema, razume se, ne u okviru sistema u kojem se službenicima ne daju jasno definisane i zaštićene uloge i

⁸⁰ Gottschalk, P. (2009): Information Sources in Police Intelligence, The Police Journal: Theory, Practice and Principles, Volume: 82 issue: (2):149-170.

⁸¹ Hursit, U. (2012): Law Enforcement Intelligence Recruiting Confidential Informants within "Religion-Abusing Terrorist Networks" Virginia Commonwealth University:1-226.

⁸² Maguire, M., i N. Norris. (1992): The Conduct and Supervision of Criminal Investigations. Research Study No 5, Royal Commission on Criminal Justice, London: HMSO:1-338.

⁸³ Carroll, J. (1975): Confidential information sources. Los Angeles: Security World:36-48.

⁸⁴ Le Blanc, M., i M. Frechette. (2013): Male Criminal Activity from Childhood Through Youth: Multilevel and Developmental Perspectives Springer: 1-228.

inicijative u regrutovanju izvora, već u novom (tužilačkom direktivom vođenom), neće biti ni preventivnog a još manje kvalitetnog reaktivnog delovanja na kriminalalitet.

Za ovaj rad esencijalni zaključak jeste potreba da tužilac zauzme svoje mesto u ovoj oblasti donošenjem tužilačke direktive o sprovođenju svih kriminalističkih operacija upotrebom ljudskog resursa kao kriminalističkog obaveštajnog izvora.

Literatura

- Amar, A. R. (1997): *The Constitution and Criminal Procedure: First Principles*, Yale University Press, New Haven: 01-288.
- ACPO. (1995): *National Guedelines on the use and management of informants*,1-57.
- Bennet, A. (2005): *Designing the knowledge organization of the future: The intelligent complex adaptive system*. In *Handbook of knowledge management*, Vol. 2, Ed. C.W: 623-638.
- Billingsley, R. (1999): *Research into the Informer/Hendler Relationship:Some Findings; Unpublished presentation to the National Source Working Group, National Crime Squad HQ, London:1-123.*
- Billingsley, R. (2005): *Duty od care informers*, *Police journal* (78):209-221.
- Billingsley, R. (2009): *Covert Human Intelligence Sources: The ‘unlovely’ Face of Police Work*, *Waterside press, Hampshire:1-189.*
- Billingsley, R., T. Nemitz, i P. I. Bean, (2001): *Informers: Policing, policy, practice* . *Portland, OR: Willan Publishing: 1-192.*
- Black, H. C. (1968): *Black’s law Dictionary*, St. Paul, Minnestota (USA), *West Publishing Company: 919.*
- Bronitt, S. (2004): *The law in undercover pollicing, a comparative study of entrapment and covert interwieving in Australia, Canada and Europe*, Vol. 33, No.1, *Comon law world review: 35-80.*
- Brown, M. (1985): “*Criminal informants.*” *Journal of Police Science and Administration:251-256.*
- Bunt, H. G., i Schoot, C. (2003):. *Prevention of organised crime—A situational approach*. *Devon, U. K.: Willan Publishing:1-102.*
- Byorn, D. R. (1995): *Informants, the may forenzd*, *National informant seminar, Home Office, Exeten:1-33.*
- Carroll, J. (1975): *Confidential information sources*. *Los Angeles: Security World:36-48.*
- Carter, L. D. (2009): *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies Second Edition:1-496.*
- Crous, C. (2009): *Human intelligence sources: Challenges in policy development*. *Security Challenges, 5(3):117–127.*

- DeVine, M. (2019): Covert Action and Clandestine Activities of the Intelligence Community: Selected Definitions in Brief:1-13.
- Earhart, R.S. (1962): A critical analysis of investigator-criminal informant relationships in law enforcement, informational association of chief of police, Washington:1-104.
- Fatić, A., S. Korać, i A. Bulatović. (2013): Etika kriminalističko-obaveštajnog rada, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd: 1-239.
- Fatić, A. (1997): Kriminal i društvena kontrola u istočnoj Evropi, "Institut za međunarodnu politiku i privredu", Beograd:1-228.
- Felson, M. (1994): Crime and everyday life, Insight and implications to Society, Pine Forge Press, A Saga Publications Company, Thousand Oaks:1-169.
- Fitzpatrick, B. (2005): Covert human intelligence sources as offenders, Covert policing review: 15-32.
- Gottschalk, P. (2009) Information Sources in Police Intelligence, The Police Journal: Theory, Practice and Principles, Volume: 82 issue: (2):149-170.
- Gottschalk, P. (2008) Policing Organized Crime Intelligence Strategy Implementation Policing Organized Crime: Intelligence Strategy Implementation Routledge: 1-286.
- Greer, S. (1995): Towards a sociological model of the police informant, London School of Economics, Vol. 46, Issues, 3: 509-527.
- Gillespie, A. (2000): The legal use of participating informants, Web Journal of current legal issues: 67-86.
- Innes, M. (2000): "Professionalising" the role of police informant. Policing and Society, 9(4):357-384.
- Hanvey, P. (1994): Identification, Recruitment and Handling Informants. London: Home Office Police Research Group Police Research Award Scheme:1-66.
- Hanvey, P. (1995): Identifying, recruiting and handling informants, paper 5, Home Office police research group special interest series, HMSO, London:1-226.
- Hight, J. (2000): "Working with informants." FBI Law Enforcement Bulletin (18): 15-20.
- Harfield, C. (2012): Police informers and professional ethics. Criminal Justice Ethics, 31(2):73-95.
- Harfield, C., i K. Harfield. (2005): Covert Investigation, Oxford University Press, Oxford:1-312.
- Hirsch, C. (2002): Policing undercover agents in United Kingdom: Whether the regulation of investigatory powers act complies with regional human rights obligations, Fordham International Law Journal, 25(2):1282-1334.
- Horney, M. L., i J. C. Cross. (1968): The informer in Law Enforcement, Illinois (USA), Thomas:203-220.
- Howe, S. (1997): Slabosti obaveštajnog rada, Policing Today, Izbor, 2/97:1-7.

- Hewitt, S. (2010): *Snitch: A History of the Modern Intelligence Informer*. London, U.K.: Continuum Books:1-224.
- Hursit, U. (2012): *Law Enforcement Intelligence Recruiting Confidential Informants within "Religion-Abusing Terrorist Networks"* Virginia Commonwealth University:1-226.
- Johnson, B. R., i S. Dorn. (2008): *Fusion centers: New York intelligence strategy unifies law enforcement*:34-46.
- Jović, V. (2011): *Prikriveni islednik*, Sezam Medico, Beograd:1-295.
- Jović, V., O. Milutinović, D. Manojlović, i U. Ćemalović. (2019): *Pravo bezbednosti*, Beosing, Beograd: 449-468.
- Klarman, M. J. (2000): "The racial origins of modern criminal procedure", *Michigan Law Review*, Vol. 99:48-97.
- Lowe, D. (2015): *Handling Informers*, in book: *Handbook for detectives*, Chapter: 13, Publisher: Taylor & Francis:193-209.
- Le Blanc, M., i M. Frechette. (2013): *Male Criminal Activity from Childhood Through Youth: Multilevel and Developmental Perspectives* Springer: 1-228.
- Maguire, M., i N. Norris. (1992): *The Conduct and Supervision of Criminal Investigations. Research Study No 5*, Royal Commission on Criminal Justice, London: HMSO:1-338.
- Manojlović, D., i V. Jović. (2004): *Nacionalna obaveštajno-kriminalistička služba, Bezbednost*, Beograd:419-439.
- Manojlović, D. (2005): *Kriminalističko-obaveštajni rad „Prepoznavanje pojava iz okruženja-prikupljanje obaveštajnih podataka“*, *Bezbednost*, Beograd: 108-119.
- Manojlović, D. (2010): *Kriminalistička operativa*, Beosing:1-319.
- Manojlović, D., i V. Jović. (2018): *Izdavanje naredbe za pretres stana na osnovu obaveštenja pribavljenog iz policijskog izvora (komparativno istraživanje iz adverzijalnog i kontinentalnog pravnog sistema)*. *Strani pravni život*, 62(4):165-182.
- Manojlović, D. (2015): *Kriminalni milje i kriminalna pojava-kriminološki i kriminalistički aspekti*, *Megatrend revija*: 205-220.
- Manojlović, D., M. Minić, i V. Jović. (2015): *Obaveštajni rad i analitička studija*, Beosing: 1-139.
- Marx, G. T. (1980): *The New Police Undercover Work*, Springer:13-24.
- Maxwell, D. (2010): *Why Does Special Forces Train and Educate for Unconventional Warfare?* *Small Wars Journal*: 1-183.
- Nemitz, T., P. Bean, i R. Billingsley. (2001): *Informers: Policing, Policy, Practice*, Willan:1-179.
- Nemitz, T., and Bean, P.(eds), (2001): *Informers: policing, policy, practice* Willan publisheg, devon: 164-175.
- Neyroud, P., i A. Beckley. (2001): *Regulating informers: the regulation of investigatory powers act, covert policing and human right'in*. Willan: 164-175.

- O'Neill, M. (2018): Key Challenges in Criminal Investigation Front Cover, Policy Press, Political Science:1-183.
- Peterson, M. (2005): Intelligence-Led Bureau of Justice Assistance, Policing: The New Intelligence Architecture:1-39.
- Pistone, J. D. (1989): Donnie Brasco: My Undercover Life in the Mafia. Signet:1-416.
- Ratcliffe, J. H. (2008): Intelligence-led policing, Devon, U.K.: Willan:1-18.
- Rapp, B. (1989): Deep cover; Police intelligence operations, Colorado, Paladin press:1-136.
- Ronin, R. (1999): Svoja razvedka -Svoja intelligence. Harvest, Minsk: 1-222.
- Sačić, Ž. (2001): Organizirani kriminal:metode suzbijanja, Informator:1-335.
- Sun, T. (6th centry B.C.) (2001): The Art of War: A New Translation, The deruma translation Group, Shambhala Publications Incorporated, Massachusetts, USA.
- Van Der Schoot, C.R.A. (2006): Organized crime prevention in the Netherlands: Exposing the effectiveness of preventive measures. Devon, U.K.: Willan Publishing:14-260.
- Vodinelić, V. (1994): Problematika kriminalističko-taktičkih instituta-informant, informator i prikriveni policijski izviđač u demokratskoj državi, Bezbednost, broj 1/94: 65-74.
- Von Lampe, K, i P. O. Johansen, P.O. (2003):Criminal networks and trust. Paper presented at the 3rd annual meeting of the European Society of Criminology, Helsinki, Finland:159-184.
- Williamson, T., i P. Bagshaw. (2001): The ethics of informer handling. In Billingsley, R., Menitz, T., i Bean, P. (Eds.), Informers: Policing, Policy, Practice. Cullompton, U.K.: Willan Publishing:50-62.

HUMAN RESOURCE IN THE COVERED CRIMINALISTICS FUNCTION INTELLIGENCE SOURCE

Abstract: *The use of covert human resources by criminalistics agencies in the investigation of world crime has always been topical. The work is about the criminalistics human intelligence source which is recruited and led by criminalistics agencies to collect the informations about the criminal activities inside the national states and at the international level. The work is opening the door to the scientists research into the field wrapped by a veil of secrecy. The work has the methodological approach which applicates the analysis method of content, historical descriptions and comparisons to take a view of conceprual determination of human intelligence source. The research has shown scientific and theoretical approach to date, which a human intelligence source is observing as the covert opening activity. The theoretical research results provide a general perspektive which hepls to understend the intelligence source, with an explanation of the necessary elements that build it.*

Keywords: *human resource, intelligence work, covert criminalistic intelligence source.*